

МАРЧУК М. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного
і міжнародного права
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 342.5(438)

СИСТЕМА ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Ця стаття присвячена дослідженню проблематики правового врегулювання та організації судової гілки влади Республіки Польща після реформ 2017 р. Наголошується, що відповідно до Конституції судову владу у Польщі здійснюють вільні та незалежні суди (Верховний Суд, суди загальної юрисдикції, адміністративні суди, військові суди), а також трибунали – Конституційний трибунал і Державний трибунал, які утворюють окремий сегмент судової влади.

Ключові слова: *судова влада, Державний трибунал, Конституційний трибунал, суди загальної юрисдикції, правосуддя.*

Стаття посвящена исследованию проблематики правового регулирования и организации судебной ветви власти в Республике Польша после реформ 2017 г. Отмечается, что согласно Конституции судебную власть в Польше осуществляют свободные и независимые суды (Верховный Суд, суды общей юрисдикции,

административные суды, военные суды), а также трибуналы (Конституционный трибунал – аналог украинского Конституционного Суда и Государственный трибунал), которые образуют отдельный сегмент судебной власти.

Ключевые слова: *судебная власть, Государственный трибунал, Конституционный трибунал, суды общей юрисдикции, правосудие.*

This article is devoted to the study of the legal regulation and organization of the judicial branch of power in the Republic of Poland after reforming in 2017. The author pays attention to the relevance of the subject for the national constitutional doctrine according to that fact that the problem of proper organization of the judicial branch of power work is one of the most painful and unresolved for Ukraine. It is researched that due to the Constitution, the judiciary is carried out by free and independent courts in Poland (The Supreme Court, courts of law, administrative courts, military courts) and tribunals (The Constitutional Tribunal, which is equal to the Ukrainian Constitutional Court and the State Tribunal), which form a separate part of the judiciary.

Key words: *judicial authority, the State Tribunal, the Constitutional Tribunal, courts of general jurisdiction, justice, proceedings, collegiality.*

Вступ. Питання належної організації та функціонування судової гілки влади нині є одним із найбільш зловбодених для України як держави, що вибрала євроінтеграцію провідним вектором своєї зовнішньої, а отже, і внутрішньої політики. Процес реформування судової гілки влади наштовхується на значну кількість перешкод політичного, економічного та організаційно-правового характеру. Посилює ці проблеми й кадровий «голод», оскільки у судовій системі питання притоку фахівців нової генерації, не скомпрометованих хабарництвом та кумівством, вийшло навіть на більш високий рівень, аніж при здійсненні однопорядкових реформ, наприклад правоохоронної. Саме тому пошук гідних взірців системної організації судової влади саме європейського зразка є актуальним та життєво необхідним для нашої держави. У цьому зв'язку треба звернути увагу на досвід Республіки Польща, яка, будучи успішною європейською державою, практично одночасно з нами вирішує ті самі болючі питання організації та здійснення судової влади на всіх рівнях територіальної організації влади.

Загальні питання здійснення правосуддя в Республіці Польща, а також структурні перетворення в її судовій системі досліджували знані українські науковці: С. Білостоцький, М. Кельман, М. Лажиха, В. Малиновський, І. Назаров, О. Новиков, С. Прилуцький, В. Ріака, О. Селіванов, О. Турчак, О. Черновський, В. Шаповал, М. Хавронюк, Л. Фесенко, Л. Юзькова та ін.

Разом із тим проблематика організації та здійснення судових та квазісудових функцій владними інституціями Республіки Польща й досі залишається актуальною в Україні, зокрема з огляду на судові реформи 2017 р., а тому для нас виняткову вагу мають напрацювання таких польських науковців та практиків, як Б. Банащак, А. Береза, К. Войтишек, Л. Гарліцькі, Х. Грошик, М. Зубік, В. Козелівч, Д. Малец, Р. Мояк, В. Санетра, Я. Собчак та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні особливостей організації судової влади у Республіці Польща та з'ясуванні системно-структурних зв'язків між її рівнями.

Результати дослідження. У Польщі, як і у більшості демократичних держав, влада здійснюється на принципах її поділу на законодавчу (парламент), виконавчу (уряд) та судову. Судову владу у Польщі здійснюють вільні та незалежні суди (Верховний Суд, суди загальної юрисдикції, адміністративні суди, військові суди), а також трибунали – Конституційний трибунал і Державний трибунал. Конституція Республіки Польща [1] допускає можливість створення під час дії військового стану Надзвичайних судів (ч. 2 ст. 175).

Загальне керівництво судовою системою Республіки Польща здійснює міністр юстиції. Він приймає рішення щодо структури судів, територіального розміщення окремих відділів судів, здійснює контроль за фінансовим забезпеченням судів та їхньою фінансовою діяльністю тощо.

Нагляд за правильністю винесення вироків судами загальної юрисдикції та військовими судами здійснює Верховний Суд у порядку, визначеному чинним законодавством. Верховний Суд – це головний судовий орган у Республіці Польща, завданнями якого є:

1. Здійснення правосуддя через:

а) забезпечення дотримання закону при прийнятті рішень судами загальної юрисдикції та військовими судами, їх уніфікація шляхом застосування апеляційних процедур;

б) надзвичайний контроль за судовими рішеннями, які набрали законної сили з метою забезпечення верховенства права та соціальної справедливості шляхом розгляду надзвичайних скарг;

2. Розгляд справ про дисциплінарні правопорушення у межах, визначених Законом;

3. Визнання виборчих протестів та встановлення дійсності виборів до Сейму та Сенату, обрання Президента Республіки Польща, виборів до Європейського Парламенту та визнання протестів про недійсність загальнонаціонального та конституційного референдумів, а також підтвердження дійсності референдуму;

4. Надання висновків щодо проектів законів та інших нормативних актів, на підставі яких діють та приймають рішення суди, а також інших законопроектів, що стосуються питань, які потрапляють під юрисдикцію Верховного Суду;

5. Виконання інших дій, зазначених у законах.

Органами Верховного Суду є Перший Голова Верховного Суду, Голова Верховного Суду, Генеральна Асамблея суддів Верховного Суду, Асамблея суддів палати Верховного Суду та Колегіум Верховного Суду.

Відповідно до закону «про верховний суд» від 8 грудня 2017 р. він поділяється на палати: 1) Цивільну; 2) Кримінальну; 3) Праці та соціальних страхувань; 4) Надзвичайного контролю і публічних справ; 5) Дисциплінарну [2].

За ст. 3 вказаного Закону до компетенції Цивільної Палати належать справи в межах цивільного, господарського, сімейного права, справи, пов'язані з опікою та справи щодо реєстрації підприємств та застав.

Кримінальна палата розглядає справи, що належать до її компетенції на підставі Закону «Кримінально-процесуальний кодекс» від 6 червня 1997 р. [3], Закону «Кримінальний податковий кодекс» від 10 вересня 1999 р. [4], Закону «Кодекс проваджень у справах про правопорушення» від 24 серпня 2001 р. [5], а також інші справи, щодо яких застосовуються приписи Закону «Кримінально-процесуальний кодекс» від 6 червня 1997 р., а також справи, що належать до компетенції військових судів.

До компетенції Палати Праці та соціального страхування належать справи зі сфери трудового права, соціального страхування, справи щодо претензій винахідників, побутових та промислових зразків та розрахунку тарифних розрядів для оплати праці, реєстраційні питання, за винятком питань, що стосуються реєстрації бізнесу та оформлення застав.

Відповідно до ст. 26 Закону «Про Верховний Суд», Палата Надзвичайного контролю і публічних справ розглядає надзвичайні скарги, визнання виборчих акцій протесту та протестів проти дійсності загальнонаціонального та конституційного референдумів, підтвердження дійсності виборів і референдумів, інших питань зі сфери здійснення публічної влади, включаючи питання захисту конкуренції, регулювання енергетики, телекомунікацій та залізничного транспорту, а також справи, в яких були подані апеляції на рішення Голови Національної Ради з питань теле- та радіомовлення, а також скарги на тривалість провадження у судах загальної юрисдикції, військових судах та Верховному Суді.

До компетенції Дисциплінарної Палати належать:

1) дисциплінарні справи:

а) щодо суддів Верховного Суду;

б) що розглядаються Верховним Судом у зв'язку з дисциплінарним провадженням, яке здійснюється відповідно до законів «Право про адвокатуру» від 26 травня 1982 р. [6], «Про юридичних консультантів» від 6 липня 1982 р. [7], «Право про нотаріат» від 14 лютого 1991 р. [8], «Право про устрій військових судів» від 21 серпня 1997 р. [9], «Про інститут національної пам'яті – Комісії з переслідування злочинів проти польського народу» від 18 грудня 1998 р. [10], «Право про устрій судів загальної юрисдикції» від 27 липня 2001 р. [11], «Право про прокуратуру» від 28 січня 2016 р. [12];

2) справи зі сфери трудового права і соціального забезпечення суддів Верховного Суду;

3) справи щодо виходу судді Верховного Суду на пенсію.

Згідно зі ст. 1 Закону «Право про устрій судів загальної юрисдикції» від 27 липня 2001 р., до судів загальної юрисдикції належать районні, окружні та апеляційні суди. Необхідно зазначити, що вони здійснюють правосуддя у сферах, що не належать до юрисдикції адміністративних і військових судів, а також не властиві Верховному Суду.

Районний суд – це основна (базова) одиниця правосуддя. Він створюється для однієї або кількох гмін із населенням щонайменше 50 000 осіб і розглядає у першій інстанції цивільні, кримінальні, сімейні та опікунські справи, а також справи, що стосуються сфер економіки, трудового права і права на соціальне страхування.

До складу районних судів входять:

а) цивільний відділ, який займається справами зі сфери цивільного права, сімейного права, справ, пов'язаних з опікуномством, справ щодо притягнення до відповідальності осіб, які є неповнолітніми, лікування осіб, що потерпають від алкогольної чи наркотичної залежності, а також справ, що належать за окремими законами до юрисдикції опікунських судів;

б) кримінальний відділ, що вирішує справи зі сфери кримінального права.

Крім того, у районних судах можуть створюватися:

1) відділ родини і неповнолітніх для вирішення справ зі сфери сімейного права, справ, пов'язаних з опікуномством, справ щодо притягнення до відповідальності осіб, які є неповнолітніми, лікування осіб, що потерпають від алкогольної чи наркотичної залежності, а також справ, що належать за окремими законами до юрисдикції опікунських судів,

2) відділ праці й відділ соціального забезпечення, або відділ праці й соціального забезпечення, – для вирішення справ зі сфери трудового права чи права соціального забезпечення;

3) господарський відділ – для вирішення господарських справ, а також інших справ зі сфери господарського і цивільного права, що належать до юрисдикції господарських судів на підставі положень окремих законів.

До складу районного суду може входити також відділ кадастрових книг, створений із метою ведення кадастрових книг та інших цивільних справ у сфері кадастрово-бухгалтерського судочинства.

За наявності відділів, створення яких не є обов'язковим, до них відходить частина питань зі сфери відання відповідних відділів. У разі відсутності у певному районному суді окремого відділу, який має займатися конкретною категорією вказаних справ, Міністр юстиції передає цю справу іншому районному суду, в якому цей відділ існує.

Наступним рівнем у системі судів загальної юрисдикції у Республіці Польща є окружні суди. Вони створюються на території юрисдикції принаймні двох районних судів. Ця територія у подальшому має назву «судового округу».

Окружні суди складаються з таких відділів:

а) цивільний відділ, який займається справами зі сфери цивільного права, сімейного права, справ, пов'язаних з опікуномством, справ лікування осіб, що потерпають від алкогольної чи наркотичної залежності, а також справ, що за окремими законами належать до юрисдикції опікунських судів щодо притягнення до відповідальності осіб, які є неповнолітніми;

б) кримінальний відділ, що вирішує справи зі сфери кримінального права, а також справ, у рамках котрих вирішується питання щодо законності проведених люстраційних дій.

Крім того, у районних судах можуть створюватися:

1) відділ праці й відділ соціального забезпечення, або відділ праці й соціального забезпечення, – для вирішення справ зі сфери трудового права чи права соціального забезпечення;

2) господарський відділ – із метою вирішення господарських справ, а також інших справ зі сфери господарського і цивільного права, що належать до юрисдикції господарських судів на підставі положень окремих законів;

3) відділ контролю за телекомунікаційними, поштовими та інтернет даними – для вирішення справ, пов'язаних із контролем за отриманням телекомунікаційних, поштових та інтернет даних співробітниками поліції, Агентством внутрішньої безпеки, Прикордонною службою, Центральним антикорупційним бюро, Службою державної охорони, Митною та Фіскальною службами та Управлінням внутрішнього нагляду.

Для вирішення господарських справ, а також інших справ зі сфери господарського і цивільного права, що належать до юрисдикції господарських судів на підставі положень окремих законів, віднесених до юрисдикції окружного суду, в якому не було створено відповідного відділу для цих справ, Міністр юстиції передає іншому окружному суду у межах одного апеляційного округу.

В окружному суді запроваджується також посада Координатора зі справ медіації, котрий забезпечує належний стан взаємовідносин між суддями і медіаторами, а також медіаторами, котрі працюють на постійній основі, а також тими, що лише співпрацюють із судами при організації інформаційних зібрань.

Крім того, в окружному суді створюються посади й Координаторів у справах міжнародної співпраці і прав людини у цивільних справах та у справах міжнародної співпраці і прав людини у кримінальних справах, котрі надають інформаційні, контрольні (щодо якості інформації та її відповідності міжнародним стандартам) та аналітичні послуги судді чи його помічнику (за вимогою) з означених напрямів.

Апеляційний суд створюється на території дії юрисдикції щонайменше двох окружних судів. Ця територія отримує назву «апеляційний округ».

Апеляційний суд поділяється на такі відділи:

1) цивільний відділ, який займається справами зі сфери цивільного права, сімейного права, справ, пов'язаних з опікунством, а також господарськими справами та іншими питаннями зі сфери комерційного та цивільного права, що за окремими законами належать до компетенції господарського суду;

2) кримінальний відділ, що вирішує справи зі сфери кримінального права, а також справ, у рамках яких вирішується питання щодо законності проведених люстраційних дій;

3) відділ праці та соціального страхування – для питань зі сфери трудового права і соціального страхування.

Територіально відділи можуть бути створені як у приміщенні суду, так і поза його межами. Питання про доцільність створення таких структурних елементів суду вирішує Міністр юстиції.

Звертає на себе увагу той факт, що в результаті внесення поправок до Закону Республіки Польща «Право про устрій судів загальної юрисдикції» від 27 липня 2001 р. у 2017–2018 рр. та прийняття нового Закону «Про Верховний Суд» від 8 грудня 2017 р. [13] питання про компетенцію та інстанційну юрисдикцію конкретних судів значно ускладнилося. Принаймні з тексту вказаних законів незрозумілим є питання про те, чи є окружні суди судами другої інстанції щодо районних судів, а також чи розглядає Верховний Суд справи у порядку касаційного провадження.

У Польщі діє особлива система органів адміністративної юстиції, до яких належать Вищий адміністративний суд та воєводські адміністративні суди (ст. 2) [14]. Воєводські

адміністративні суди є судами першої інстанції для розгляду справ, що належать до компетенції адміністративних судів.

Вищий адміністративний суд здійснює нагляд за діяльністю воєводських адміністративних судів, зокрема щодо вироків, винесених ними у порядку, визначеному законами, а конкретно розглядає засоби захисту від судових рішень цих судів та приймає резолюції, що роз'яснюють правові питання, та вирішує інші питання, належні до юрисдикції Вищого адміністративного суду окремими законами.

Адміністративні суди здійснюють правосуддя шляхом контролю за діяльністю органів державного управління та розв'язання суперечок щодо компетенції та юрисдикції між органами місцевого самоврядування й органами державної влади.

Військові суди, згідно із Законом «Право про устрій військових судів» від 21 серпня 1997 р. [15], здійснюють правосуддя у Збройних силах Республіки Польща у кримінальних справах, а також виносять рішення в інших справах, переданих на їх розгляд на підставі окремих законів. Крім того, у випадках, передбачених чинними законами, юрисдикція військових судів може бути поширена й на осіб, які не належать до Збройних сил.

Відповідно до ст. 3 Закону «Право про устрій військових судів» до числа військових судів належать військові окружні та військові гарнізонні суди.

Міністр національної оборони за погодженням із Міністром юстиції, після консультацій із Національною радою суддівства створює та ліквідує військові суди, визначає місце їх знаходження та обсяг юрисдикції, беручи при цьому до уваги необхідність забезпечення раціональної організації військових судів шляхом коригування їх кількості, величини та обсягів юрисдикції, застосовуючи їх до меж територіального розгортання Збройних сил, реалізує принцип доступності до суду та враховує потребу економності при реалізації судового процесу, з метою гарантування реалізації права на розгляд справи впродовж розумного терміну та врахування потреб Збройних сил у разі мобілізації та ведення війни.

Державний Трибунал разом із Конституційним трибуналом займають особливе місце у системі органів судової влади та утворюють другу, наряду із судами, гілку цього сегменту влади.

Безпосередньо конституційно-правовий статус Державного трибуналу визначається положеннями ст.ст. 198–201 Конституції Республіки Польща. Детальний же порядок судочинства, здійснюваного Державним трибуналом, визначає Закон «Про Державний трибунал» 1982 р. [16]. Державний трибунал є колегіальним органом, до складу якого входять 19 осіб.

Нині Державний трибунал виконує у державному механізмі дві функції. По-перше, він є органом судової влади, уповноваженим розглядати справи про конституційну відповідальність найвищих державних посадовців. Відповідно до Основного Закону конституційну відповідальність перед Державним трибуналом несуть: Президент Республіки Польща (ст. 145, ст. 198), Голова Ради Міністрів (ст. 198), члени Ради Міністрів (ст. 156, ст. 198), Голова Національного Банку Польщі (ст. 198), Голова Верховної Палати Контролю (ст. 198), члени Національної Ради Радіомовлення та Телебачення (ст. 198), Головнокомандувач Збройними силами (ст. 198), а також депутати Сейму (ст. 107, ст. 198) і депутати Сенату (ст. 108, ст. 107 та ст. 198).

Однак вказаний перелік не є вичерпним і закритим. Його доповнює Закон «Про Державний трибунал», вказуючи у ч. 3 ст. 2, що на тих самих засадах, що і Президент, відповідальність несуть Голови Сейму і Сенату, які тимчасово виконують обов'язки глави держави. З огляду на це унормування не можна погодитися із поглядами Я. Залесного, який говорить про вичерпність переліку суб'єктів конституційної відповідальності і його зведення лише до норм Конституції Республіки Польща [17, с.186].

Враховуючи устрій, спосіб дії та здійснювані функції, Конституційний Трибунал Республіки Польща, як і інші конституційні суди, є класичним прикладом гібридної інституції, яка жодним чином «не вміщується» в загально визнану тріаду влад.

Згідно зі ст. 188 Основного закону Республіки Польща та Законом «Про Конституційний трибунал» від 22 липня 2016 р. [18], Конституційний трибунал виносить рішення у справах відповідності Конституції законів, міжнародних договорів, правових постанов, які видаються центральними державними органами, мети або діяльності політичних партій, відповідності законів, ратифікованих Республікою Польща, міжнародним договорами. Конституційний трибунал вирішує також конфлікти між центральними конституційними органами держави. Постанови Конституційного трибуналу ухвалюються більшістю голосів і є остаточними.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можемо дійти висновку, що в Республіці Польща процес реформування системи органів судової влади триває і нині найбільш очікуваними є зміни правового статусу саме судів загальної юрисдикції. Крім того, відкритим залишається питання щодо оцінки Конституційним трибуналом Республіки Польща Закону «Про зміну Закону «Про інститут національної пам'яті – Комісії з переслідування злочинів проти польського народу, Закону «Про могили і військові цвинтарі», Закону «Про музеї» та Закону «Про відповідальність груп осіб за заборонені дії під страхом покарання» від 26 січня 2018 р. на предмет його відповідності Конституції [19].

Також, з огляду на реформування окремих рівнів судової системи у Польщі, існує нагальна потреба узгодження та, можливо, навіть відповідної кодифікації законодавчої бази з питань регулювання організації та діяльності судової влади у Республіці Польща.

Список використаних джерел:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2009. Nr 114. poz. 946.
2. Ustawa «O Sądzie Najwyższym» z dnia 8 grudnia 2017 r. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 5.
3. Ustawa «Kodeks postępowania karnego» z dnia 6 czerwca 1997 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 201.
4. Ustawa «Kodeks karny skarbowy» z dnia 10 września 1999 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 201.
5. Ustawa «Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia» z dnia 24 sierpnia 2001 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 475.
6. Ustawa «Prawo o adwokaturze» z dnia 26 maja 1982 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2017. poz. 2400.
7. Ustawa «O radcach prawnych» z dnia 6 lipca 1982 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 138.
8. Ustawa «Prawo o notariacie» z dnia 14 lutego 1991 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2017. poz. 2291.
9. Ustawa «Prawo o ustroju sądów wojskowych» z dnia 21 sierpnia 1997 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 5.
10. Ustawa «O Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu» z dnia 18 grudnia 1998 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 369.
11. Ustawa «Prawo o ustroju sądów powszechnych» z dnia 27 lipca 2001 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 138.
12. Ustawa «Prawo o prokuraturze» z dnia 28 stycznia 2016 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 5.
13. Ustawa «O Sądzie Najwyższym» z dnia 8 grudnia 2017 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 5.
14. Ustawa «Prawo o ustroju sądów administracyjnych» z dnia 25 lipca 2002 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 3.
15. Ustawa «Prawo o ustroju sądów wojskowych» z dnia 21 sierpnia 1997 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2018. poz. 5.
16. Ustawa «O Trybunale Stanu» z dnia 22 marca 1982 r.: tekst jednolity. Dziennik Ustaw. 2016. poz. 2050.

17. Zaleśny J. Konstytucyjne koncepcje odpowiedzialności / Konstytucja RP z 1997 r. na tle zasad współczesnego państwa prawnego. Zagadnienia wybrane / pod red. M. Kruk. Warszawa, 2006. S. 168–189.

18. Ustawa «O Trybunale Konstytucyjnym» z dnia 22 lipca 2016 r. Dziennik Ustaw. 2016. poz. 1157.

19. Ustawa «O zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary» z dnia 26 stycznia 2018 r. Dziennik Ustaw. 2018. Poz. 369.

